

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 135 ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԱՐԻ ԼՆԵՐԶԱՐԹԻ 11 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ

1890

ԼՆԵՐԶԱՐԹԻ 11 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԱՐԻ № 135

Տարեկան 10 ռուբլի, մեկ ամիսը՝ 6 ռուբլի, 3 ամիսը՝ 15 ռուբլի, 6 ամիսը՝ 28 ռուբլի, 1 տարի՝ 50 ռուբլի:
Երբ ամիսը գրեցեալ են թիւերը, ապա խառնուրդը:

Խմբագրութեան Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція «Норъ-Даръ»
Կամ Tiflis. Rédaction «Nor-Dar».

Խմբագրութեան Երբ ամիսը գրեցեալ են թիւերը, ապա խառնուրդը:
2-րդ խառնուրդը թիւերը գրեցեալ են ամիսը խառնուրդը:
Յայտարարութիւնները բաժին 2 կ, ընկալմանը համար կրկնապատկէ:

Սեպտեմբերի 1-ին «Նոր-Դար»-ին բաժանորդ են գրուում և վճարում են 4 ռ. 50 կոպ.:

«Նոր-Դար»-ի Հասցէն՝ Тифлисъ, въ Редакцію газеты «Норъ-Даръ»

Հասցէները փոխելու համար պէտք է ուղարկել 7 հատ եօթը կոպէկանոց մարկ:

Գորու գաւառի ԱՆԱԿԱՆԱՔ ԳԻՒՂԻ Նոր բացուելիք օրերդու-կան միադաստեան դպրոցի համար հարկաւոր է մի **ՎԱՐԺՈՒՅԻ**, որ աւանդէ ընդ որ աւարկաները (բացի կրօնից) և իմանալ անշուշտ վրացերէն:

Պայմանները մասին գիտել «Նոր-Դար»-ի խմբագրութեան:

5—1

ԽԱՐԿՈՎ, 8 «Երբեք»-ը. — Սյուր ախտեղով Գուրգուֆ անցաւ Երեւանի միջին աւագ դպրոցի և այստեղ եկաւ պետական կառավարման մինիստրը:

ԱՍԽԱՏԱՐ. — Երէկ ֆինանսների մինիստրը այստեղից Միջին-Ասիա գնաց: Ոգուն — Ագա Հասանով, մինիստրին գեմաւորեցին գեներալ Աննենկովին և ուրիշ վարչական անձերը. նաւահանգստում լողթա-կան կամար էր շինուած և առե-տրական գասկարգի պատգամաւորութիւնը այլ ու Հայ մատուց մի-նիստրին: Ասիականում մինիստրին գեմաւորեցին երկրի կառավարի չը, տեղական վարչական անձերը և հայերից, թուրքմէներէից ու պարսիկներից պատգամաւորու-թիւններ: Մինիստրը մի քանի լայտարարումները լսեց տեղական առևտրի զարգացման մասին:

ՊԵՏԵՐԲՈՒԳ, 9 «Երբեք»-ը. — Լրագիրները հաղորդում են, որ մտադրութիւն կայ Անգրկաստան երկաթուղին շարունակել գէպի հիւսիս և նախագիծ է կազմում նոր երկաթուղի շինելու, որ Ան-գրկաստան երկրը պարսկական Խորասան գաւառի հետ պէտք է միացնէ:

ՊԵՏԵՐԲՈՒԳԻ ԲՈՐՍԱՆ, 7 «Երբեք»-ը
Էսեդան 77, ռ., 76.70 ռ., 77, ռ.
Բերլին 37.85 ռ., 37.70 ռ., 37.85 ռ.,
Պարիզ 30.55 ռ. 30.4 ռ.

Վրաց, թէ մի ուրիշ պատճառ կայ, չը-գիտեմ, բայց այս կայ, որ այստեղ, մա-նաւանդ ձմեռը, քամին որպէս հաւատա-րիմ ծառայ, ձիւնը որքան է լուսն գա-զաթիւն և Սկրիլի գաւառակը ձիւնով ծածկում: Ո՛վ գիտէ, գուցէ հինգ դարից էլ ծագած լինի Նակեթալ անունը, որ «քամու տրուած» է նշանակում:

Մի անգամ ձմեռը լինէ գէպ եղաւ ուղեւորներին հետ միասին պատահաւոր Նակեթալի ստորոտում: Ամբողջ օրը ձիւ-նը աչքները էր լցնում, իսկ առգին և սառը քամին ուղեւորներին մէջն էր մղա-նում: Ծանապաւնս այնքան երկիւղել էր, որ երբեք-երբեք մարդ ձիւնով մէկ անգ թաղում էր ձիւնի կոյտերի մէջ: Երեկոյան գէպ — միայն Աստուած գիտէ, թէ ինչ գոհարութիւններով — վերջապէս հասանք Նակեթալի մօտ և որպէսզի կանգ առնել մի հիւրընկալ պանդոկի յերդի սակի: Ո՛վ կարող է նկարագրել իմ գոհութիւնս, երբ պանդոկապետը լինէ բոլորովին փնտրեցած վեր առաւ ձիւնը և ներս տանելով կրակի մօտ նստացրեց: Փառք Աստուծոյ, — մտածում էի ինքս ինձ, — Էլի մահից պիտայ, զէթ այս ան-գամ:

Գիշերը սարսափելի բուք բարձրացաւ. քամին Նակեթալի կատարից ձիւնն ան-խնայ աւելում էր և մեզ վրայ ըստընում: Լաւ է, որ այդ ժամանակ մենք պանդո-կոյն էինք նստած, իսկ ձիւնը էլ ախա-ռում և կապած: Փոթորիկն ստեպ զայ-րացած, որ զոհերը խոյն էին տուել իւր

Պարսկական ալ 6 ռ. 18 կ. սակ,
Մաքս. կուպոն 123 1/2 ռ. — 4 կ. սակ,
Սրճաթ 1 ռ. 13 կ. զն,
Բորային գին 5 և 6 1/2 %
Պետական 5 1/2 % տուր:

1-ին շրջանի 100 ռ. 87 կ. սակ,
2-րդ 100 1/2 ռ. — 4 կ. սակ,
3-րդ 100 ռ. 12 կ. սակ,
4-րդ 100 ռ. 12 կ. սակ,
5-րդ 100 ռ. 12 կ. սակ,
6-րդ 100 ռ. 12 կ. սակ,
100 և 1000 ռ. արեւելեան փոխառութեան 5 1/2 % տուր:

1-ին շրջանի 101 ռ. 12 կ. սակ,
2-րդ 101 ռ. 87 կ. սակ,
3-րդ 102 ռ. — 4 կ. զն,
Սաւաթն 5 1/2 % տուր: փոխառութեան 5 1/2 % տուր: 226 1/2 ռ. — 4 կ. զն,
2-րդ 212 1/2 ռ. — 4 կ. զն,
Երբեք փոխ. Ագն. հոգ.
Երեւան 210 1/2 ռ. — 4 կ. զն,
5 1/2 % ընկալ 103 1/2 ռ. — 4 կ. զն,
Երբ. քաղ. վարիչ ընկեր.
Օրվ. 97 1/2 % — ռ. — 4 կ. սակ
Բորային տրամադրութիւնը (Յայ) է:

Ք Ր Ո Ն Ի Կ Ո Ն

Վիրակի, սեպտեմբերի 9-ին Վովկասի պ. կառավարչապետը Թիֆլիսից Թիւ-նէթ գնաց այնտեղ բանակ դրած զորքը գլխավոր:

Թիֆլիսի Նիկոլայեւսկայա երկրասան ուսումնարանում քրտ հիմնուելու օրից (1867 թուից) ուսուցիչ լինելու հետ աւան-դուած էին նաև հայոց և վրաց լեզուները: Իսկ այս տարի այդ լեզուների դասա-ւանդութիւնը յիշեալ ուսումնարանում գաղափարեցում է, որովհետև քաղաքային խորհուրդը դրա համար նշանակուած գումարն այս տարի էլ տալիս. այդպի-սով այս տարի այդ ուսումնարանում սո-վորդը բազմաթիւ հայ և վրացի աշա-կիւններ իրենց լեզուի ուսումը զօրկ պիտի մնան: Այդ մասին ժողովրդական

ձեռքից, ունում էր և ձիւնի բարդիւր միմեծից ետեղ անում մի պանդոկի հին տանիքի վրայ: Տեսնէք դուք, երբ վրացի որսորդները թիֆլիսի մէջ ըն-կած, չորս կողմից որսորդներով շրջա-պատուած, որոնք սպանել ու արագակով ձիւնով գնդակահար են անում խեղճին: Ուրիշ այդպէս էլ կատարել էր փոթո-րիկը կարծես նպատակ ունենալով մեզ մեր թաղութից դուրս վանել: Բայց մենք յամառեցինք և այլ ևս աշագործիւն չդարձրինք նրա վրայ: Փորձուած նա-պատակի պէս, որ թագ է կենում որ-սորդի աչքից, մենք լուկ ու խաղաղել էինք՝ արգարացնելով մեր երկնայնութիւ-նը անմահ բանաստեղծի այն խօսքերով,
Թէ

Սրբ վառնդից այլ ելք չկայ
Փառն էլ այնտեղ փախուտ կ'առայ:
Միշտ ընթերց կը պատարտէինք,
մենք կիսաբարձրաւ չարուել էինք կրակի շուրջ, որ այրում է բուխարու մէջ:
Մենք չէինք ձգել էինք, Մեր մէջ էր նաև
ի միջև այլոց մի նախկին սանտապիւ-սի) *) ինքը երգելի, որպիսին չառ քիչ
կը պատահի: Մեր բողոքից բամբ ձայ-նով երգող և նախերգանք ստող էլ զըտ-նուեցան:

— Էլի, պանդոկապետ, — կանչեցին ևս —
հայտ ինչ ևս տալիս ընթերցի:
— Ինչ որ քէֆներդ ուզում է, — պա-տասխանեց նա զուարթ: — Բայց թո՛ւնի
*) Մամա-սախիսին նշանակում է աման հայր, ամանաւոր, քէֆաւոր: Մ. Թ.

ուսումնարանների վարչութիւնը, տեղա-կան թերթերի անդով, խնդրամատոյց պէտք է լինի քաղաքային խորհուրդին, և պէտք է յտալ, որ քաղաքային խոր-հուրդը չի յապաղել նախապէս գումարը տալ հայոց և վրաց լեզուների դաստա-նդութիւնը նորից մոյցնելու յիշեալ ու-սումնարանում:

Անցեալիցը Վովկասի պ. կառավար-չապետն իւր ներկայ պաշտօնում նշակու-թիւնը այդ մասին առանձին նշանակելով, յայտնել էր պարսից շահին և թագաւա-ռանդին Այս օրերս պարսից թագաւա-ռանդը մի նամակով արտաստանել է պ. կառավարչապետին: Այդ նամակը «ՔԱՅ»-ի ասելով, Թիֆլիսի պարսից ընդ-հանուր հիւպատոսը տեղափոխել է 7-ին յանձնել է պ. կառավարչապետին:

Քաղաքային վարչութեան ստացած տեղեկութիւններից երևում է, որ Թիֆ-լիսում այս րոպէիս ընդամենը 7,562 ընտանաւ կայ:

Անա երկու օր է, որ Թիֆլիսում շա-րունակ անձրև է գալիս, այս ան անձ-րևներից է, որոնք օրերով անընդհատ շարունակուած են և բաւական վնասնե-րն ապրիս խարկում շինութիւններին: Վատարեալ ցուրտ է:

Ստացանք Մոսկուայում Գաբրիէլ և ընկ. հրատարակութեամբ լույս տեսնող Հանրագիտական բառարանի (Наслоб-ный энциклопедический словарь) հրորդ հատուածը, որի մէջ զարմեալ Ա տառն է շարունակուած: Գրանից պէտք է եղա-կացնել, որ բառարանը բաւական մեծ և ուրեմն հարուստ է լինելու: Բառարա-նի զոյն, երբեք, հատուածում 10 կեն-դանագիր և 10 նկար կայ: Բացի դրա-հից նաև մի նկար, որ նշանաւոր պե-տութիւնների զինուորական և առևտրա-

կարից ամեն բան կայ, — չաղ հաւ, Բա-չալի լաւ խոզապետ և մի այնպիսի Վորսի գլխի, որի մօտ ինչ բան է ստիւլ, — պանդոկ է և ու գլխի, հինգ չաղաղում է որ բաժակի մէջ, Աստուած, գիտեմ:

— Հենց այդ էլ հարկաւոր է մեզ, — մեծ ախարածակով իւր շրթնաքնքը ձգ-ձգելով նկատեց մամա-սախիսին: — Սա-տանան է լեւնում, թէ ինչ կարող է գլխներիս գալ մի այսպիսի տարատիւի գլխի: Յանկարծ րաւք կարող է նա-կեղալից յարձակուել և քու պանդոկից հետ մեզ էլ հետը տակով կ'անէ: Եթէ զինովը մեր արիւնը չտաքացնեն, ով է իմանում, ի զուր հոգիներս էլ փչենք:

— Հանգիստ կարող է լինել աղա, ա-ռաջին անգամը չէ, որ փոթորիկը քա-ղաքում է այս հիւղին, բայց մինչև այժմ, վատք Աստուծոյ, մնացել է ան-փնաս:

— Բան է գտել զովեւոր, — ծաղրանքով ինքեց մամա-սախիսին, յետոյ բեկերը ողորդել, տարրերակ հայեացք ձգեց վրաս և ականջ:

— Ինչան (չգիտեմ ինչի յանկարծ ըս-կըսաւ ինձ իշխան անուանել), եթէ զուր չլինէր, սարսափելի կը լինէր մեր գրութիւնը: Մի տեղ ձիւնի տակ թա-ղուած կ'լինէինք...

Սոյ միջոցին բոլոր ծակ ու ծովիկից ներս մտաւ քամին հապարաւոր եղանակ-ներ հանելով: Պանդոկի խնդն ծխով լցուեց և սկսաւ աչքներս կուրացնել...

կան նաւերի զրօշանդներն է ցոյց տալիս իրենց բոլոր գոյններով:

Սեղ գրում են. — «Նոր-Դար»-ի 108 №-ում տարած լուրից յայտնի է ընթեր-ցողներին, որ ուստիսոս Նիթ գիւղում կատարած զայլը կ'էլ էր մօտ 15 հոգու, որոնցից միայն մէկը Գաբրիէլ Աշխա-նանցը խալիս գալով Թիֆլիս թշուրում էր թշկապետ պ. Ֆլեն-Վիլչուսին մօտ: Պ. լրատուն նոյն տեղերում խորհուրդ էր տալիս և միւս վերադարձներին, որ քայլերն էլ գան Թիֆլիս թշկապետ Գաբրիէլ Աշխանանցը 23 օր մնալով Թիֆլիսում՝ օրը երկը, երբեքն չորս ան-գամ յաճախում էր թշկի մօտ: Անցեալ օգոստոսի 14-ին պ. թշկապետը արձա-կուած է նրան և պատուիրում է տուն գնալ, նրան բոլորովին առողջացած հա-մարկով: Գ. Մ. գրում է տուն, մի քանի օր ման գալուց յետոյ նոյն օգոստոսի 23-ին կատարում է, իսկ 25-ին մեռնում առանց ոչ մէկին, ստան անդամներից, վնասելու, իսկ միւսները, որոնց առկի շատ էր վերադարձ կատարել զազանը, քան թէ հանգուցեալ Գաբրիէլին, տա-կալին առողջ են:

Ինչպէս երևում է, թշկապետութեան օգնութիւնն այս հիւանդութեամբ վա-րակաւաններին զու թոյլ է, ըստ որում, Վովկասի թշկական ընկերութեան 1888 թ. հաստատուած ձևը կատարած ա-նատաններից վնասուածներին թշկելու համար զու ապարդիւն է անցնում: Գոնէ վերջիւստ օրինակն այդ է սուպոյոյա-նում: Ինչու տեղի շատ վերադարձ-ները, որոնք թշկի կրիս չեն տեսել, զեւ. առողջ են, իսկ 23 օր թշկին այ-ցեղող գոհում է. տա նշանաւոր խնդիր է, որի վրայ ոչաղորթիւն ենք հրախ-րում:

Վիրակի, սեպտեմբերի 9-ին, պարսից Նաւար-Եղպիւն շահի ծննդեան օրն էր:

— Օձո, — նկատեց մամա-սախիսին, — քամին ուղիղ այնպէս է վարում մեզ հետ, ինչպէս արեւելի հետ են վարում, — ուղիւ է մեզ ուղից ծխող գոլորտ հա-նել...

Եւ յիշալի, պանդոկը մի այնպէս ձը-խով լցուեց, որ ով գիտէ, եթէ մի փո-քըր էր տեղից, կամ խեղդուելու էինք կամ տոխուած գոլորտ փախչելու բակը: Բայց երեւ Աստուծոյ օղորմել էր, — անթիւ ծակոտիկից փչող քամու գա-ղաթիւով, պանդոկն էլ չուտով ծխից ազատեց:

Պէտք է կրակն աւելացնել, ուրիշ ճար չկայ: Հէլ պանդոկապետ, փայտ ունիս:

— Վրբան կուգես, աղա, — ասաց պա-նդոկապետը և ախուրը մի այնպիսի մեծ կոճղ գուրա քաշեց, որ երկու հոգով հա-զու կարողացան բուխարու մէջ գնել...

— Ինչ կրակ կ'լինի, ինքնագոհ կե-րպարանով բացականչեց մամա-սախիսին ձեռները իրար չփելով:

Սենակը տարացաւ, և մենք էլ քր-պէս հարկն էր տարացանք, կոչիկն սա-ռուցեցինք հայեցան, միւսներն էլ ամա-մանները հանեցին և սկսան կրակին չո-րացնել: Ընթերցել էլ հասցրին — պանդո-կապետը խիստ վեր ու վարի մէջ էր: Մամա-սախիսին կարողացրեց զարմա-նեցնել, որ ամբողջ փայտը նստած, հինգ անգաղաւոր հրամաններ էր տալիս:

— Այ ողայ, շուտ արաւ, չուտ, — պա-նդոկապետը վրայ գրում էր նա: — Ին-չանը յոգնած է: Ինչ որ ունիս, բեր

Քաղաքում ասորող պարսկազատակ մանկիկներն և ասորիները զինուորական կրթություն և զուգնայով գր-նացին տեղիս պարսկաց ընդհանուր-հիւպատոսին այդ օրը շնորհատուրու: Նրեկո-յեան ամբողջ չիւարատարանը փառասեղ լուսավորած էր և շարունակ փշաղե-ներ էին արձակում:

ԲԱՊՈՒԻՑ.—Ֆինանսների միւնիստրը բոլոր արդիւնաբերութեան տեղերը շըր-ջելուց յետոյ, սեպտեմբերի 5-ին, Երեկո-յեան ժամը 7-ին, Ցեասերիչ չողենաւով ուղևորուեց Ուղուն Ալայ, այնտեղից կը գնայ Անդրկասպիան երկիրները: Պ. մի-նիստրը, Բալարիստում նաւթահորերը զիտուեց յետոյ, նախաձաշիւ է այնտեղի նաւթարդիւնաբերողները, որոնք մա-նակցում էին այդ նախաձաշին, մի քանի առաջարկութիւններ արեցին նաւթային խնդրի մասին, խոսեցին ուսանելու և հայերէն... Ի միջի այլոց նաւթային ներկայացուցիչները խնդրամատոյց եղան, որ պակասեցուի Անդրկովկասեան երկա-թուղով տեղափոխուող նաւթի այժմեան ասակաւը, այսինքն 19 կ. տեղ նշանա-կուի 13 կ., բայց մերժումն են ստացել: Ներկայումս նաւթի գործով պարսպող-ները շըջնում մեծ խոսակցութեան նիւթ է դառել այն խօսքերը, որ այ. մի-նիստին ասել է նաւթարդիւնաբերողնե-րին: «Պարոններ,—ասել է մինիստրը,— դուք երբեք տարի տրանից առաջ, երբ մեծ կերտային վրայ ակցիդ դնելու դի-տաւորութիւն ունէինք, սկսեցիք խնդիրք խնդրել ևստեղ ուղարկել, որոնց մէջ ակնարկում էիք, թէ ակցիդ դնելով նաւ-թային արդիւնաբերութիւնը զգալի վը-նաս կը կրի: արդ, խնդրեմ ասպացուցէք, թէ՛ փառ հետեանք ունեցաւ ակցիդը: Այսօր միջէ ձեր մէջ թիւ է նրանց թի-ւը, որոնք մի քանի տարուայ մէջ մի-լիոնների տըր գործանք: Ռուսիայի գոր-ծարանատէրերը բաւականանում են 10% աշխատանքով, իսկ դուք ցանկանում էք 500% աշխատել: այդ անկարելի է: Մե-թաղները, որ սակաւընդ պակասեցնում ենք սրտին 6 կ. և արքունի գանձարա-նը կորցնում է երկու ուկէս միլիոն, այդ միլիոնն է, ի նկատի ունենալով, որ երբ նոս նաւթի ծախում էր 1/2 կողմ օգուտ էիք ստանում, իսկ այժմ ծախում 8—10 կողմ, դարձեալ գործարանատէրը գնում և կերտային են պատրաստում, ու-րեմն, երեկ, այդ գնով դարձեալ ձեռն-

առն է. հետեաբար սակաւից պակասեց-րած կողմները կ'աւելացնէք սե նաւ-թի վրայ և այդպիսով կը ճնշէք այն փոքրիկ նաւթագործարանատէրերին, ո-րոնք սեպական նաւթահորեր չունին»: Մի քանի ուրիշ նաւթային խնդիրների մասին այ. մինիստրը խոստացել է ըստ պատշաճին գործադրու տալու: Կան մար-դիկ, որոնք կարծում են, թէ նոս նաւ-թի և մնացորդի վրայ ակցիդ կը նշա-նակուի: Վերջինս նաւթային արդիւնա-բերութեան մէջ իւր մեծ քանակութեամբ առաջին տեղն է բռնում և դրա գոր-ծածութիւնն օրէցօր աւելանում է, ա-ռաւելագէս Ռուսիայում: Ներկայ տա-րուայ կիսամակում հոսմ նաւթի մնա-ցորդ արտահանուած է չողենաւով մօտ 65,000,000 պուդ, որ գործ են ածում Ռուսիայի գործարաններում, իրեն վա-ռելիք և որը համեմատած փայտի և քա-րածուխի հետ բաւականի ձեռնառն է: —Նաւթային առևտուրը թոյլ է. գը-ները անփոփոխ, մեծ վաճառումները ա-կաւ է պատահում:

ՂԱՒԱՐՑ.—Կերակր և առն օրերին խանութների փակուելը մեծ ուրախու-թիւն պատճառեց վաճառականներին (իրենց ասելով), մանաւանդ հոգեւորական-ներին, որովհետեւ ժամաացութիւնը «ձայն բարբառոյ յանապատի» էր մը-նում: Խանութների փակուելու առաջին կի-րակի օրը եկեղեցում այնքան բազում-թիւն կար, որ ասեղ գցելու տեղ չէր գտնուում, իսկ յետոյ աստիճանաբար լա-կրեց նուազել, այնպէս որ վերջին ժա-մանակներում 10—15 մարդ հագիւ է լինում:

Ռամիկ ժողովրդից ոչինչ չենք պա-հանջում: Նա զբաղուած է Բաքուի պաշ-տամունքը կառարկելով: Կոտեղիչնու դա-սակարգն էլ իւր զերտման է, Վաճառ-կանների մօտ եղող երկտասարդ գործա-կատարները փոխանակ եկեղեցի յաճա-խելու գնում են անբարոյական տեղեր, ինչ անեն, ազատ օր է: Խօշանները բոլո-րովին ժամանակ չունին, մինչև 11 ժա-մը «վիլլա» են անում, իսկ յետոյ բա-նակին դրանում պէտք է սպասել խա-նութի զրանը ժամը 1 խիւրուս: Մեր վաճառականների մէջ մի փառ սովորու-թիւն է արմատացել, այն է՝ որ մեղք է համարում ազատ ժամերին ընթերցա-նութեամբ պարսպելու: Վայ այն գործա-

կատարին, երբ լրագիր կարդալիս արան-ներս կը մտնի» Օհ... կաղէթ ևս կար-դում... մուշտարին:—Շնայիով, որ խա-նութեան ոչ ոք չկայ: Այստեղ այդքան սկսեց:

ԲԱՊՈՒԻՑ.—Մի յայտնի թուրք վերա-դառնալով տուն, գտնում է իւր կնոջը իւր եղբոր որդու հետ ժամադիր եղած սիրահարական յարաբերութեան մէջ: Ա-մուսին իսկոյն մերկացնում է իւր մօտ կանխապէս պատրաստած դաշոյնը, յար-ձակում է կնոջ վրայ: դաշոյնի մի քա-նի կատաղի հարուածների տակ նրան մահացնում է: իսկոյն և եթ յարձակում է եղբոր որդու վրայ, բայց վերջինս արտահանուած է պատասխանում: Այդ մենամարտութեան մէջ հանում են հա-րեանները և մի կերպ բաժանում: Նը-կուն էլ ծանր վէճք են ստացել:

—Նրէկ, սեպտեմբերի 7-ին կատաղի փոշիախառն փոթորիկից յետոյ այսօր եղանակը բաւական ցրտել է: Օդաւափը ցոյց է տալիս 15°: Առաջատանաւա-տէրերը մեծ երկիւղ են կրում և եթ թա-ղում են, օր մեծ անդադութիւն պա-տահած կը լինի նաւերին:

ՄԵՆՎԱՐԱՔԻԻՍԱՅԻՑ.—Հալլաւարի ալիմ թուրքերի առաջակութիւնների մասին շատ է գրուել ներկայումս էլ նը-րանք իրենց ուզածը անում են: Անցեալ ամսում էլ կողբացի սարաւորներէց, ո-րոնք զարմար մեր տարերն են գալիս, 30 ուղիս, մի քանի կովեր և ձիեր օր-ցերեկով քշում ամսում են: Տաւարի տէրը գանդաւորեց պիտաւին, գաւառա-պիտին և նահանգապետին: Հրամայում է բոլոր կորստները վերագործնել, հա-կաւակ դէպքում դատարանական քննու-թիւն նշանակել այդ գիւղում: Դատա-ւորներ և ձիաւորներ են գնացել կորած ապրանքը վերագործնելու: Բայց ասում են, որ թուրքերն իրենց գողութիւնն ա-մենին յանձն չեն առնում:

—Վարաբէլիսայում էլ գողութիւններ են կատարում: Ամառը մէջի խանութը կողպուեցին, օգոստ. 23 ի գիւղերը հե-ռադրուան պահեստը թալանեցին, ապ-րանք տանելով: Դուրը, ինչպէս ասում են, 15,000 ռ. տէր է:

ՌՈՒՍԻԱՅԻ ԹԵՐԻՔՆԵՐՈՒՄ ԿԱՐԻՈՒՄ ԵՆՔ.—Լուսաւորութեան միւնիստրութեան մէջ խնդիր է յարուցուած մասնաւոր ուսում:

զցիլի գետին, զցիլի, ստում եմ քեզ, ան-պիտան, մի խնայիլ:

Պանդոկապետը ձեռները գլխին տա-րաւ և փափաքը բոլորը ուժով խփեց գետինին:

—Քող այսպէս կորչին իշխան թշնա-միներն ու չարակամները,—բացական-չեց նա:

Մի այնպիսի փոշի բարձրացաւ, որ շունչ քաշելու հնար չկար:

—Է՛հ, ասկէր, մեզ համար դիպ մէկ է՝ փոշոնք ենք կորչելու թէ ծխից,—մթմթեց մամասախլիսին, բայց այն-պէս, որ ես լսէի:

—Կնիթէք, պարոններ, այս միայն քեզ հաճողը պատճառելու համար եմ անում... Ես հօ չէի կարող ձեր պատուէրը չը կատարել...:

Փշոտած գլխարկը թափ աւալով, նա զրեց դուրսը:

Դա Բալայի էր, որ մանկութիւնից Կախէթում էր միմացի: Մի ժամանակ նա փայտած է եղել իւր կարուածատի-րոջ՝ Բալայի Երկաթի ճնշումներով, երկար ժամանակ ապրել է Քիֆիլիսում, ուր մի այնքան էլ աջողութիւն չէ ունե-ցել, և վերջապէս գալիս է ու իւր իւր-նայած փողով պանդոկ բաց անում Նա-կէրալի ստորոտում: Ժամանակ առ ժա-մանակ Կախէթի արտասանութեամբ էր խօսում, թէ և յաճախակի դուռ Խմբէթի ոսկը էլ էին թռչում նրա բերանից:

Հիւրերին զուարճացնելուց յետոյ ըս-կաւ գործի ձեռք զարնել,—կրակին

նարանները վրայ եղած վերահսկողու-թիւնը զօրեղացնելու մասին: Մտադրութիւն կայ, ի միջի այլոց, այդ ուսումնարաններում եղած բնու-թիւններն արքունական տեղական ու-սումնարանների զատուտների ներկա-յութեամբ կատարել:

—Բժշկական դեպարտամենտում ներ-կայումս մի ծրագիր է կազմուած Ռու-սիայում առողջապահական դրութիւնը բարելոյելու մասին: Այդ նպատակով, իրեն գլխաւոր միջոց, հասարակութեան մէջ առողջապահութեան վերաբերեալ բրօշուրներ սկսեց է տարածելու: Իսկ մայրաքաղաքների և մեծ քաղաքների համար ծրագիր է կազմուած առողջա-պահական գրքոյկներ մտցնելու, որոնց մէջ տան բնակիչներն իրենց բողոք-ները սկսեց է գրել, և թէ տան տէրը չէ կատարում տնիկի ստողչապահու-թեան համար նշանակուած կանոններն ու պարտաւորեցիլ որոշումները: Այդ գրքոյկները ժամանակ առ ժամանակ սկսեց է ստուգել քաղաքային առողջա-պահական յանձնաժողովի անդամները կամ այն անձերը, որոնց արտակարգ կերպով կնշանակէ ներքին գործերի մի-նիստրութեան բժշկական դեպարտամեն-տը:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ հայ թերթերում կար-դում ենք:

—Թուրքի մէջ հետեւեալ կը կարդանք: Թուրք լրագիրք ինչպէս նաև Բերայի լրագիրք Մուսա պէյի նկատմամբ թէ և այլ և այլ զոյցներ հրատարակեցին, սակայն, ըստ մեր մասնաւոր տեղեկու-թեանց, ճշմարտութիւնը ու է թէ Մու-սա պէյ մայրաքաղաքէ փախած է և տակաւին չէ ձերբակալուած:

Մութուլա ևս իր կողմէ կրել թէ Մու-սա պէյի Սեբաստիայ մէջ ձերբակալման վերաբերեալ լուրն անհիմն է:

—Կայս. կառավարութիւնն հրաման զըր-կած է թուրք և պարսկական սահմանա-զրկույ ձեռնառն իշխանութեանց ինչ ինչ միջոցներ ձեռք առնուլ պահպանու-լու համար այդ կողմերու ապահովու-թիւնը զոր կը խանդարեն Պարսկաս-տանէն եկող զինեալ հրոսակներ սահմա-նադրուին անցնելով և չարիքներ զոր-ծելով:

—Մութուլա կ'իմանայ թէ Կարայ իշ-խանութիւնը հրաման ստացել են Կ. Պոլիս գլխիւ հօշարարութեան Պէտրոյան փա-

շայի որդիքը: —Բաղէշի գաւառական թերթին մէջ կը կարդանք թէ Վանայ անգլիական հիւ-պատոսն, որ Կարին երթալու համար Վանան ճամբայ ելած էր, Բաղէշ ժամա-նոր և երկու-երեք օր իրեն հիւր հոն մնալէ յետոյ դէպ ի Կարին ուղևորել է:

Փ Ա Մ Ր Ա Կ Ը *

(Վերջ)

Վերջ

Ընդհանրապէս վեր առած՝ Փամբակի ժողովուրդը բոլորն էլ աղքատ են և ըստ մեծի մասին, իրենց գլուխը պարտքով են կառավարում: Հայ, թիւրք, ուսու-նյա միշտ մանր ու խոշոր իրեր չէ-ն առնում և սպա տաւարից իւղից ծա-խում և պարտքը վճարում: Անյաջող տա-րիներում այդ պարտքերը ծանրանալով պարտատիրոջ համար տոկոսաբեր դը-նալու իրերն են կազմում: Ցեւոյ կըր այլ ևս կարելի չէ լինում տեղական մի-ջոցներով վճարել՝ գնում են օտար գիւ-ղեր աշխատելու՝ զխաւարակէս հայը և մասամբ ուսուլ, իսկ թուրքերը գողու-թեամբ են ապրում և գլուխները արագու-նում: Այս րոպէս Դարբիլիսայից և նրա շրջակայ գիւղացիներէր շատերը օտարութեան մէջ են: Գրանցից օրը գըր-ծակատար է, օրը պոստային ստանդարտ:

Ցեւոյ

Փամբակում կայ և յոյն մի փոքրիկ գիւղ զրանք գաղթած են Թիւրքիայի Գիւմուլիսանէից և մասամբ Տրապիզոնի կողմերից: Սրանց մասին մոտանալով իւր տեղումը խօսել, այժմ պիտի ասեմ, որ շատ հեղաբարոյ ժողովուրդ են: Թէ և զրանք աղքատ են, բայց ընտանեկան կեցութիւնը մաքուր է:

Արհեստով զրանք հանրապրոններ են, որոնք եկած են Սիւնի պղնձահանքի վրայ բանելու և այդտեղ էլ ընտելութիւն են դրած: Նրեկար ժամանակ հանրային գոր-ծերը զաղաքած լինելով, նրանք մինչև վերջին ժամանակներս ինչպէս և մա-սամբ այժմ, սրարադու էին ածխագոր-ծութեամբ, բուհակարութեամբ և կիւր վառելով, որով և ապրում էին: Կան ու-մանք, որոնք խնուրու վրայ են բանում և այդպիսով ապրում:

*) Տես «Նոր Դար» № 134:

զիններից կաղնուած էր սուպ եկեղեցու խորքերը: օրը մէջ առանձնապէս հըր-չակուած է Կանդէլիլի արանը:

Ներկայումս Սիւնիայում համարեա թէ ազնուական ու իշխան տառ բանդ չը-կայ: Մի ժամանակ այս նշանաւոր առ-մերից ամանք, ի միջի այլոց և Միլեթէ տոնը, որոնցից էին հարեւրիքի պաշա-պան քաջամարտիկ զինուոր սուրբ Դա-ւիթ և Կոստանգին եղբայրները, յաւի-տեան ննջեցին, իսկ անցեալների իրենց հայրենի աւա՛ղները թողած հովիտ ի-ջան:

Այն ժամանակուայ Քէնատէլիի փոխա-րէն այժմ վանքի գլուխ է կանդելի մի վանաշայր, իսկ փառասեղ խմբերի տեղ հնչում է ձեռուկ—վանականի հաղիւ լը-սեկի մեղիկին, բայց

Ինչ մի անգամ հոգում զրոշմունք՝ — Որոյց որդի աւանդ մընաց:

Ես նախկին ազնուականների և իշ-խանների սրբազան պարտաւորութե-նը ողևորում է Սիւնիայի ներկայ շինու-կաններին:

Դժուար, համարեա թէ անկարելի է գրելուցի գտնել, որ շատ լաւ չիմանար հին եկեղեցական եղանակներն ու չօի-րէր այդ եղանակներն որդիս իւր վա-նքի հողերը աւանդ: Գեղջիկական ընտա-նիքներում նոյն իսկ ամենաաղքատիկ սեղանն էլ փառաւորում է երգով:

Ուստա նի Կ.

(Կը շարունակուի):

այստեղ տեսնենք: Դու քու սաղ կեանքուդ այստիսի հիւրերը չես տեսնիլ:

Նա այստեղ գտնուողի մի նենգա-միտ հայտնի ձգեց օղակողպակտի վրայ, և այդ հայտնից պարզ առում էր: «Ինչ ես ժուկ տալիս, մի շնորհը ցոյց տուր է՞», Պանդոկապետը հասկացաւ և սկսաւ լեզու բանացնել:

—Աստուած է վկայ, ինչ ունիմ խնայե-լու:—ամեն բան մատուց կանեմ, միայն իշխանին մի լաւ հիւրանիւն: Հենց ի-մանում ես չեմ իմանում իշխանի ո՛ր լի-նելու: (Ինչ ասել կուզէ, որ նա իւր կեանքուդը լսած էր լինել իմ անունս, և եթէ մէկը նրան հարցնէր, թէ ինչ է իմ անունս, հարկաւ պիտի պատահե՞ն-էր): Եւ աղքատիկ հիւղիս վրայից իշ-խանական քաղցը աչքն էր պակաս: Այ-ժմով էլ ինչ եմ կարել անում: այսուհետեւ պանդոկի մի հարստանայ որ ինչպէս Շիօի զինեալները:

—Ապրիլիս, սոյալ, ապրիլ... Ինչպէս տեսնում եմ զու լիզուով օձը բունից կ'հանես: Զէլ սպասում,—քաջաբերում էր մամուսախլիսին:

Շատ անձամ գրութեան մէջ էի: Զգում էի, որ կարծում եմ: Շատ լաւ հասկանում էի, որ այդ ամենը իմեղէլի թալար էր, բայց ինչ արած: Յոյց տա-լով, որպէս թէ գովաւորից գրաւուած եմ (էլ ինչ էր միտմ անելու), ես յոյսս զրպանիս վրայ դրած, ինքնավստահու-թեամբ դարձայ դէպի պանդոկապետը:

—Դէ աղբեր, ինչ որ ունիս բեր այս-

տեղ, փողի համար հոյս մի բաշիլ:

—Տէր Աստուած: Ի՛նչ ունիմ անհա-նգիստ լինելու: Պանդոկումս այստիսի հիւր ունենամ ու դեռ մի որ և իցե բա-նի մասին էլ անհանգստանամ, միթէ հնարածը բան է այդ: Միայն հրամայիլ, աղա,—հարազատ որդիս էլ կ'մտրթեմ—միայն օրդուս, երգում եմ արեմուս...:

—Կեցցես տղայ, կեցցես,—չարունա-կեց մամասախլիսին:—Հենց դրա հա-մար էլ իշխանին քեզ մօտ եմ բերել: Թէ չէ ինչ բան տեսի, լոյսը հօ միայն ըստ անող չկայ: Ես գիւղումն էլ կարող էի տեղ գտնել, դեռ քոնից էլ լաւը...:

Ես բարկութիւնից կարծում ու դեղ-նում էի: Ներսումս մի ձայն զրգուում էր ինձ՝ բռնել յանգուդի պանդոկապետի մօրթից ու մի լաւ զօրս ու պատուի-րեցիք թափ տալ, որ համարձակում էր այդպէս քայարձակ ծիծաղել վրաս, բայց միւս կողմից էլ նոյն ձայնը կրկնում էր, նա իւր այս հիւրանիւրթեան համար, մանաւանդ մի այսպիսի ժամանակ, չը նորհակալութեան էր արժանի միայն, վճուեցի համբերել: Խնդողկիկի նման միայն ծիծաղում էի այս րոյրը գովա-սանքների վրայ:

Որքան էլ ժլատ լինէի, բայց և այն-պէս այսպիսի ճառերից յետոյ անհնար էր խնայող լինել: Որոշեցի թէ՛ քաշել և մամասախլիսին խնդրեցի, որ մի լաւ բաց լինի:

—Ուրախութեամբ,—չտապով ասաց նա և ապա յանկարծ գօռաց:—գլխարկը

Անաստի մէջ ընտելած լինելով, ցանկաւ հող չունին: Գրանց ցանկերը բանջարանդներն են և մասամբ անասնապահութեանը են պարագայում, որ արդիւնաւոր կարող է լինել եթէ միայն ուշ գարնանը գրանց Այդքանս յոյների համար ըստական համարելով շարունակելնք մեր խօսքը:

Փամբակում հողը շատ քիչ է ընտելանիքի թուի համեմատ: Ան ժողովուրդը միևնոյն հողն ամեն տարի վարելով, ներքին ուստուգած է անուամբ անանց հանգիստ տարւոյ, որ կարենք է երկու տարին մի անգամ: Երկնք անսպարներ են, բայց վարելու, ցանկաւ հող չունին, ահա թէ որտեղից է նրանց աղքատութիւնը, թէև լաւ արտադրողներ ունին, որը վարելու համար անյարմար է:

Որքան աղքատ, այնքան և անմիտ են, չըզիտեն հողը անելի արդիւնաւոր կերպով գործադրելու: Օրինակ, եթէ մի փոքր տարածութեան վրայ ցանկին կազմել, գնանախնայել, կամ եղիպատարներն և կամ լոթի, աւելի չափ կ'ստանային, քան 2-3 օրովար հացաբոյսերից: Բայց ո՞վ է այդ մասին մտածում, կամ ո՞վ կայ, որ նրան այդ քանի հասկացնէ: Սրբ աղբային մի բան ասում եմ, նրանք ծիծաղում են այդ անիւ մոլոր վրայ: Բայց չէ որ վերջի վերջոյ այդպէս է լինելու: Ան վերջապէս միջի, գրանց շտապկերութիւնը գտնուելու չէ: Մեր գիւղացիներն աստուտը մինչև երևանքը լուսնալը մի երկու լոյն ուսում, ապա նստում կանոնաւոր ճաշել:

Մտաւայնոր ասել, որ Փամբակում մեղաբարձութիւն էլ կայ անհոգ, ճին, նահապետական եղանակով: Եթէ մեր մարդիկը գիտենային մեղուն կանոնաւոր կերպով պահպանել, փառաւոր օգուտ կարող էին ստանալ, որովհետև մեղուն համար օգին: Երկու ժողովներ շատ հանդ, որոնց ճիւղից նրանք մեղը են պատրաստում:

Հինգ, տասը, քսան և այլն փեթակներ դարձում են միմեանց վրայ և դնում մի ծածկի տակ, որ կոչւում է «ճանճանոց»:

Մեղրացիները կորելու ժամանակ, ծուկ են անում և ապա կորում: Այդ հանգամանքը, կարծում եմ, որ հիւսնադաշնում է մեղուններին և նրանցից չատերը ձմեռ ժամանակ ստատուում են:

Փեթակի մէջ դրած է մի իտալան փայտ, ճանճանոցում: Նրա մի կողմում մեղուններն են, իսկ ետեւի մասում մեղրաչափերը: Երբեք կայ մինչև ճանճանի գտնուած տեղը մեղը կորելու, իսկ նրանից այն կողմը ոչ, որովհետև մեղազածը մեղունների ձմեռուտան պաշարն է:

Մեղուններին դուրս են գնում ապրիլ ամսում, և հոկտեմբերին ներս բերում: Մեղրը հասած կարելի է համարել օգոստոսին, իսկ կտրելը նախապատիւ է համարում սեպտեմբերին: Սակեյ յարգի է ձագի մեղրը, որ սպիտակ է լինում:

Ձագը նա է, որ մայրերը տարին մի անգամ կամ երկու անգամ բաց են թողնում: Սկզբնական ձագերը կարող են նորից ձագ տալ, բեղնաւորուել: Ձագը բանելու համար փեթակի մէջ մեղրաչուր են ցանում և ծուկ վրայից մէջը թափ տալիս, որոնք և այդտեղ մնալով բնականութիւն են հաստատում: Այդ ձագերն արդէն հետեւալ օրումնից շինում են մեղի, չեւերը, որ նրանց բերանի լորձոնքն է:

Վերջոյ պիտի ասել, որ մեղրաւորութիւնը լաւ արհեստ է, միայն հետադարձ կանոնաւոր պահող չկայ, եթէ ոչ, տաւարից էլ, ցանից էլ օգտուելու կարող է լինել:

Եւ լրումն մեր այս նկարագրութեան մեղաբարձութեան բաց է թողնուած «Փամբ» լեռը, որի վրայից անցնող ճանապարհը կապում է Արարածը Փամբակի հետ: Պէտք է անելանիք, որ «Փամբ» լեռան վրայ է գտնուում այժմ և բրդական Միւրաք գիւղը, ուր 1827 թուին, ուստաց բանակաւորի լինելով հող բերդ էր կառուցուած: Կարծիքներն զէմ վարած

պատերազմի ժամանակ, որտեղից ուստաց գործը յարձակումն էր գործում կամ ուր պաշտպանուած էր պարսիկների դէմ: Փամբակի այժմեան ծերերը յիշում են այդ գիւղը, որոնք և այդ տեղի զօգրի համար Ղարաբաղից պարսիկաթի (տաւար) են տարել:

Այդ պատերազմների ժամանակ, ինչ նշանակութիւն ուր ունէր Բաղդադի կիրճը իւր «Բաւ» լեռնով, նոյն ունէր և Փամբ լեռը Հասան-խանի աւերածութիւնների զէմ, որոնց մասին մանրամասն նկարագրուած է Վ. Պոտաո ուստ պատմաբանի «КАВКАЗСКАЯ ВОЙНА» գրքի 3-րդ հատորի մէջ, որն այս օրերս մեր ձեռքն անցաւ: Այդ մասին նոյնպէս տեղեկութիւններ հաւաքեցինք ծերերից:

Գրել մէջ Մայորի գեղեցիկման մասին ոչինչ յիշատակութիւն չկայ, որովհետև մայորի ողբերգական վախճանը 1801 թուին է եղել:

Վերջոյ պէտք է անելանիք, որ Փամբակը թրքական տիրապետութեան տակ ընկնելով նրա միջի գիւղերի անուններն էլ կրում են ըստ մեծի մասին թրքական անուններ, որոնք մեծ Ղարաբաղի, Սաղաթը, Սարմուտախը, Ղարաբաղի, Հաջիդարա, Բաղդադ, Ղլախ, Դարբաղ, Ղաթալ և այլն, որոնց մէջ դուռ հայադատներն են ընտելում: Փամբակում ոչ մի կաթիլով կամ բողբոջական հայ չկայ: Արշ. Նալբանդ.

22 օգոստոսի.

Մեծ-Ղարաբաղից:

ԲԱԼԱՍԱՆԻ, ՆԵՐԱ ԱՐԻՆԻՆՔԻ ՈՒ ՀԵՏԵՍԻՆՔԻ *

Այս էլ պէտք է աչքի առաջ ունենալ, որ այստեղ հետաքրքրութիւն, կամ նորամուծութիւն ասուած բան գոյութիւն չունին, գրան կարել է չկայ իբրեւ թէ, քանի որ սպասած չանքն ասանց դրան էլ ինչն ըստ ինքնան գալիս են, և ահա այս է պատճառը, որ գործն օրըստ օրէ միտուեալ գործիւն մէջ մնալով, չըփուելով օտար տեղերի սոյն տեսակ գործերի հետ, միօրինակութեան և անշարժութեան մէջ է ընկնում: Սոյն գէղարւմ մեծ նշանակութիւն և գործին յատկապատութիւն կարող է տալ, եթէ տեղի ֆիլիանիայի մի քանիսը, գտնէ մի քանի տարին մի անգամ, ուղարկելին իրենց ընտիր կառավարիչներից, կամ գործադրիչներից մէկին օտար երկրները, որտեղ դարձեալ նախապէս գործով են պարագում, այսպիսով նրանք հեռու տեղերից նոր ու թարմ մտքեր և ոյքեր կը բերեն իրենց մէջ և այսպիսով նոր նոր էական և օգուտաւոր փոփոխութիւններ և նոր գործիքներ կը մտցնեն, բացի ուրիշ երկրորդական օգուտներից, որով և գործին աւելի մեծ զարկ, կենդանութիւն և աւելի ընդհանրութիւն կը տային: Ընդդէմ է, որ սոյն տեսակ գործը ծախքերի և գոհողութիւնների է կորստում, բայց միայն այսպիսի գէղարւմ կարելի է նոյն իսկ գործից աւելի հաստատ և ձեռնարկ շահեր սպասել: Այսպիսով աւելի յարմար կերպով կարելի կը լինէր նմանապէս օգտակարացնել այն բոլոր նախի մնացորդները, որոնք կորչում են գուր տեղը, քան թէ բաւականապէս այն չափն ընդունալ, որոնք դարձեալ ստացուում են նոյն գործը ճին գրութեան մէջ թողնելով և ճին կանոնով շարունակելու: Երանակ, որոնցից թէ և անհասկելի բայց խառն անագին փնտներն են առաջնաւոր Հարկաւոր է սահմանարկ ճինը թողնել և կարելոյն չափ օգուտ քաղել: Եւրոպայի գործարարային գրութիւնից, որովհետև կարծիք չկայ, որ գործադրների գրութիւնը, ապահովութիւնը, հողեկան տրամադրութիւնը մեծ արդիւնքներն ունի: Գործի յաջող ընթացիկ վրայ, որի մասին վաղուց արդէն ուշադրութիւն է դարձրել քաղաքակրթութեան Եւրոպան.

*) Տե՛ս «Նոր-Դար» № 134.

Հեռու չլինում, օրինակ բերեմ միայն Նարբայի *) Բարձր Շտրիկի մահուցի գործարարնք, որ հազարաւոր գործաւորներ է պահում, ունի իւր եկեղեցին, տնտեսարանը, հիւանդանոցը, գիւղական համայնքը բնակչներով հանդերձ, ընդհանուր է ժամապէս ճաշարանը, իւր սեպհական դատարանը, սեփական ոտակաւորները, գործաւորների աւելորդ կողմերները պահպանելու համար գանձարանը, ֆինանսող կամ որ և ինչ անդամից դրուկող, կամ ծերութեան հասակի հասած և գործելուց դադարած գործաւորների և նմանապէս թշուառացածների բնականապէս անհրաժեշտ գանձարանը, բնիւմին և անհրաժեշտ, վերջապէս իւր սեպհական օրէնքները, որին հպատակում է ամեն մի գործաւոր, ում որ յաջողում է մշտնել այս գործարանի մէջ, Իսկ Բարբայի, որ մի ամբողջ քաղաք կարելի է անտանկել չունի ոչինչ, բացի մի հիւսնադաշնից և ակումբից (ԿԱՅՄԵ),

Միայն անգամ կիրաւորուող հանգրտութիւնը, որ արդէն ստացել է իւր քաղաքացիութիւնը և ընդունուել համարիս ամեն տեղ, այստեղ նշանակութիւն անգամ չունի: Գործը յատկանշաւոր շարունակում է, իսկ գործաւորները յատկանշաւոր դադարում են և նրանց հանգստութիւնը 24 ժամուայ մէջ տեղի է ունենում ոչ աւել, քան վեց ժամ: Մեծ պալատութիւն կը լինի չլինել այստեղ գործարանատերերից ամեն տեղ արդէն յայտնի դաւած Նորէլին, որ արդէն քիչ ժամանակ չէ, որ մեծ ուշադրութիւն է դարձրել բոլոր գործաւորների վրայ, որոնց մեծ մասը, ինչպէս և միայն ֆիլիանիայից, գլխաւորապէս Մի քաղաքի գործարաններում են գտնուում: Անիւծելով է սիրով են յիշում գործաւորները «Նորէլ» անունը, և մեծ բաղաւորութիւն է համարում նրա համար, ում յաջողում է տեղ ստանալ նրա գործարաններում, իսկ թէ ինչուսն են կայանում այդ բարեփոխութիւնները, այդ մասին մենք իւր ժամանակին կը խօսենք:

(Կը շարունակուի)

ԲՈՒՌՔԵՍԱՆ **

(Մի քիչ ինքնա)

Խօշկոյտի հիւսնային կողմն է Սիր-Դարբայի նահանգը, որի գլխաւոր քաղաքն է Տաշքենտը: Նահանգական Տաշքենտ քաղաքը, երկար պատերազմներից յետոյ, ուստաց ձեռքն անցաւ: 1865 թ. յունիսի 15-ին Արմ ժամանակ ուստական գործի հրամանատարն էր գեներալ Չեր-Իսայը: Տիրապետելով Տաշքենտ քաղաքին, որ այժմ Հին-Տաշքենտ է կոչւում և ուր ապրում են առանց բացառութեան սարգիսի—ոսումները 8—9 վերտո հետաւորութեանը հիմնեցին նոր քաղաք Նոր-Տաշքենտ անունով: Այդ ժամանակից մինչև այսօր, որ 25 տարի է անցել, Նոր-Տաշքենտը տարեցտարի մոտաւորապէս ու նիւթապէս այնքան յատկապատութիւն է, որ այժմ, համարձակ կարելի է ասել, դառնում է Լուսնային առաջնակարգ քաղաքների շարքում: Նոր Տաշքենտն ունի գրեթէ 100,000 բնակիչ, որոնք, սակաւ բացառութեամբ, ուսումնար են: Բնութիւնը Տաշքենտին շոյալած առատաբեր ջրերն ու գեղանի տեսարանները, արհեստական հոյա-

*) Նարբայի շուկական քաղաք է, գտնուում է Պետերբուրգի հիւսնային-արեւմտեան կողմում: Այդ քաղաքն ընկաւ ուստաց իշխանութեան տակ երկու մեծ և յայտնի թագաւորների, այն է՝ ուստաց Մեծն Պետրոս և շուկացուց Կարլոս XII-ի միջև: Լեզու մեծ հիւսնային պատերազմ կողմում կուրի ժամանակ, որ տեղից ամբողջ 21 տարի և վերջապէս յօգուտ ուստաց Նիշապուրի խաղաղութեան զաւթագրով: Նախկին ուստաց համար հիւսնային և Բարբայի ծովի տեղիւմ հիմնադրուելու «քաղ անկեան» դարձաւ:

**) Տե՛ս «Նոր-Դար» № 134.

կայ անկեան ու փաղոցները չունի մեր Կովկասի ոչ մի քաղաք: Այստեղ է ներստուծաբերութեան ընդհանուր-նահանգաւոր: Հին ու Նոր Տաշքենտում կեղտնայած են Թաքթեհաւանի նշանաւոր հարուստ վաճառականները:

Տաշքենտից գէղի Սամարղանդ տանող 275 վ. ճանապարհը, որ ընկած է մի լայնածաւալ չոր ու ցամաք դաշտի լայնութեամբ (և որի մասին քիչ յետոյ կը խօսենք), անցնում է դաւառական Ջիլզակ քաղաքի միջից: Տաշքենտից սկսած 50 վ. տարածութեան վրայ գէղի Ջիլզակ երկրն ամբողջովին ծածկուած է այգիներով, որոնք իրենց բարձրածիլ ու սեղանալիս պտղատու ծառերով հետեւից նմանում են անտառի: Այգիներն անցնելուց յետոյ սկսում է քիչ վերք յիշած մեծատարած լեռի դաշտը, և այդպէս դաշտի միջից 120 վ. ճանապարհ կարելուց յետոյ հասնում էք Ջիլզակին: Այս դաշտը, որի մասին վերև երկրից սակարկութիւն ունի, և եթէ կարելի է այսպէս ասել, կոչում է «սովաղաշա» (СОЛОНЧАКЪ)։ Սոյն անագին տարածութիւնը քաղաքած դաշտ է կոչւում նրա համար, որ բացի դարձանային պարբերական անձրևների հետ աճող և չուտով էլ թաւանող հազարներուց խոտերից, ուրիշ ոչինչ չէ երևում: Անշուքի սովաղաշում ապրում են թուրք-ղրղիները, որոնց զբաղմունքը ձիապահութիւնն ու ուղտապահութիւնն է: Առանց բացառութեան ամեն մի զրդգ-գերդաստան իւր ջուրն ունի, որ բաղկացած է լինում 100—200 գլուխ ձիուց: Այդպէս իրենց խմելու և բանեցնելու ջուրը հայթհայթում են արկալիք գրաստներով—1—70 վ. հեռաւորութիւնից, նայելով թէ նրանց բնակութեան տեղը որքան մօտիկ է գտնում սովաղաշի միջից հասող Սիր-Դարին գետին: Իսկ ձիաների ջուրն արածելով գէղի գետն են քրտն և այդպէս ուղղակի Սիր-Դարից խմացնում: Սովաղաշը ջուրերը Սիր-Դարից յից աւելի մօտիկ են պահում, որ ստիպուած չլինին ջրի համար ամեն օր անագին տարածութիւն անցնել: Ջրի կողմից նրանց կրած նեղութիւնը թեթեւացած կը լինէր, եթէ կարողանային Սիր-Դարից արևելք անցկացնել մինչև իրենց հեռաւոր բնակավայրերը: Բայց նրանց այդ չի աջողում՝ դաշտը գետի մակերևոյթից բարձր լինելու պատճառով: Լուսաւորուած ազգերն իրենց ճանապարհների հաղորդակցութիւնը հնչեցնելու և մարտի ջուր ստանալու նպատակով քերծիւ են ճղում, սարեր ծակում, բայց այդ տեսակ գործերը դուռ չան հեռու են զրդիների զարգացողութեան սահմանից: Սովաղաշի միջից գէղի Ջիլզակ տանող պոստային ճանապարհի վրայ գլուխաւոր կայարանները, ջրի պակասութեան պատճառով, հեռու են միմեանցից 47—55 վերտով: Ամառ ժամանակ ցերեկով այդտեղից անցնող ճանապարհորդը տօթից ու ծարաւութիւնից պապակում է, այդ է պատճառը, որ փոխանակ ցերեկով գիշերն են միայն ճանապարհորդը գտնւում:

Ջիլզակից գէղի Սամարղանդ 40-րդ վերտի վրայ, հիւսնային-հարաւային ուղղութիւնում, ընկած է մի լեռնագոյտի բանի մի վ. երկարութեան և մօտ 200 սառնէն բարձրութեամբ՝ ստորոտից: Այդ լեռնագոյտում միջից մինչև վերին բարձրութիւնը մի լայնաբաց անցք կայ, որ տեղից անցնում են պոստային ճանապարհն ու մի գետակ, որի հոսանքի ընթացքն արեւելից գէղի արևմուտք է: Բացառութեան երկուսի բաժանուած լեռնագոյտում մի մասի ձակաւոր արարական լեռնով ինչ-որ փորագրած արձանագրութիւն նկատելով հետաքրքրութիւն չարժուեց և տեղեկացայ հետեւալ խրատական պատմութեան:

(Կը շարունակուի)

ԲԱՆԱԲԱՆԱՆ

ԱՄՍԲՈ ՈՒՆԴԱՐՄԱ.—Օգոստոսի 26-ին Վեննայի Hôtel National-ում լայնաւորա-

գի գլխական համայնքների պատգամաւորների «գլխական կոնֆերենցիա» (Bauern Konferenz) կայացաւ: Կոնֆերենցիայի նպատակն էր ընդհանուր գլխական զանակցութիւն և ընդհանուր ծրագրի հաստատելով գլխական դատաւարները միացնել իրար: Կոնֆերենցիայի նախագահ Շտայնիսկերն իւր արտատուած ճառի մէջ յայտնեց, որ մի քանի անգամ խանդավարած գլխական դատաւարների միացման գործը ներկայումս չկենքի հարձիւ, որոնք այդ գործին հասնութիւն տուին, կոնկրետ ձև է ստանում: «Մենք կամենում ենք,—ասաց ճառարեւոյ,—կատարելապէս ազատ գլխական զանակցութիւն հաստատել, որ ազատ լինի դաւանական և ազգայնական հաշիւներից և որի գլխաւոր նպատակն լինի բոլոր տներով կրօնական յետեւում անդիմացիաների դէմ»։ Այդ ճառը հասնութիւնը ընդունուեց: Երկրորդ ճառարեւոյցից անցնող Ստայնիսկերն իւր ճառի մէջ նկարագրեց գլխական կոնակցութիւն կազմակերպելու նախկին փորձերը: Լիւթերաների Հոգաւոր պարամիտական կուր կազմակերպարար իւր ճառի մէջ նկարագրեց գլխական կոնակցութիւն կազմակերպելու նախկին ջանքերը, ճառարեւոյ կարծիքով նրա համար, որ Լիւթերաները կամենում էր անմիջական միացնել, այն է—խոշոր և մանր հողային տնտեսականութիւնը, Վաղայի տարածուած սիւտէմի պատճառով ներկայումս հողային խոշոր տիրապետութիւնն արդիւնաբերական գլխաւորապետութեան հետ ոչ մի ընդհանուր կայ չունի: «Այդ պարունակներն,—ասում էր ճառարեւոյ—մեր մէջ չեն սպաւոր, այլ կազմաւորուելից ստացած փորձերը փայտում են քաղաքներում: Նրանք թէ ընկերակարական տեսակետից և թէ իրանց առատական տեղեկանքներով, որոնք բոլորովին հակառակ են մեր դաւանած հաստատ իրաւունքի սկզբունքին, օտար են մեզ»։ Վերջոյ ժողովը սկզբունքով միաձայն ընդունեց, որ միապետութեան բոլոր գլխաւոր դաւանների գլխացիների զանակցութիւն հաստատուի և երկարատե հակաճառութիւններից յետոյ ընդունեց իւր գործառնութեան համար կազմուած 20 հիմնական կետերից բաղկացած ծրագիրը:

ԲԱՆԱԲԱՆԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Վ. Պոլից սեպտեմբերի 2-ին Բէյտերի գործակալութեանը հետագրում են, որ Ալբանի պատրիարքն ահա մի քանի օր է, որ պատկած է անկողնում:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 1 Էփրեմբեր.—2-րդ փոխառութեան վեճակահանութեան ժամանակ գլխաւոր գուժարները հետեւեալ տոմսերը տաւան:

№ սերիայի	միլիոն	Տարած գուժարը	№ սերիայի	միլիոն	Տարած գուժարը
7,141	11	200,000	14,224	15	28
905	15	75,000	17,686	18	18
10,952	12	40,000	5,152	16	16
18,517	3	25,000	1,046	11	11
19,283	50	10,000	2,942	4	4
4,002	11	10,000	6,784	11	11
3,633	8	10,000	8,681	20	20
			15,842	3	3
			11,355	27	27
			19,099	50	50
			2,977	49	35
			1,616	2	9
			19,785	9	9
			6,028	31	31
			11,811	5	5
			1,793	40	40
			4,617	13	13
			13,890	11	11
			5,754	28	28
			16,233	17	17
			1,928	9	9

